

Marša, Vít

**[Jensen, Robin Margaret. Baptismal imagery in early Christianity:
ritual, visual and theological dimensions]**

Sacra. 2015, vol. 13, iss. 1, pp. 41-43

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136304>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Jensen, R. M. (2012). *Baptismal Imagery in Early Christianity: Ritual, Visual and Theological Dimensions*. 238 s.

Grand Rapids: Baker Academic, 238 s.
ISBN: 978-0-8010-4832-6

Vít Marša, FF MU, Ústav religionistiky

Robin M. Jensenová v současnosti působí na Vanderbilt University Divinity School jako profesorka dějin křesťanského umění a liturgiky. Dlouhodobě se zabývá problematikou dějin křesťanského umění a architektury s důrazem na jejich teologický význam, rituální praxi a kulturní kontext. Právě tímto směrem je zacílena i její předposlední publikace *Baptismal Imagery in Early Christianity*. Jedná se ovšem o jednu z celé řady tematicky podobně zaměřených knih, které vzešly z pera této americké badatelky. Zmíňme jako příklad její starší práci *Understanding Early Christian Art* (2000) nebo nedávnou *Living Water: Images, Symbols, and Settings of Early Christian Baptism* (2011). Právě s druhou zmíněnou knihou se tato publikace do značné míry obsahově překrývá. Robin Jensenová se snaží čtenáři na více než dvou stech stran čistého textu přiblížit symbolické a smyslové rozměry křtu jako starověkého rituálu. Představuje význam křtu hned v několika rovinách (teologické, rituální a vizuální), přičemž zdůrazňuje úzkou provázanost všech těchto aspektů (s. 4). Kniha nabízí nejen interpretaci raně křesťanské ikonografie a architektury (obsahuje téměř 50 fotografií), ale i přehled různých teologických výkladů a dobových představ, které byly se křtem spojeny. Jejím velkým přínosem je tak i důsledná analýza rozsáhlé patristické literatury, zejména Ambrože Milánského, Augustina Aurelia, Cyrila Jeruzalémského, Jana Zlatoústého, Tertuliána a mnoha dalších. Autorka tedy neusiluje o rekonstrukci průběhu rituálu v konkrétním období nebo oblasti, ale snaží se čtenáři přiblížit celkovou spiritualitu křesťanství prvních staletí. Kniha je rozčleněna do pěti samostatných kapitol, které lze číst bez návaznosti na ostatní. V důsledku toho se ovšem jednotlivé kapitoly obsahově prolínají a čtenář, který bude číst knihu celou, proto nalezne některé informace zmíněny hned několikrát (např. etymologický význam baptisteria [s. 44 a 72], Tertuliánův výklad starozákonního příběhu o Noem a povodni [s. 17–18 a 117], symbolika nahoty jakožto čistoty [s. 159, 167 a 180] atd.). Tento překryv odráží i hlubší problematiku samotné typologie symbolických významů křtu, které toto základní rozčlenění představuje. Jak zdůrazňuje i autorka, různé představy a výklady od sebe totiž nelze zcela oddělit (s. 1 a 74). Každá kapitola je zakončena krátkým shrnutím hlavních témat a závěrů, které v ní byly probrány. Čtenář se tak může snáze orientovat v textu a neztratit se ve velkém množství dílčích informací, kterými jej jinak autorka zahrnuje.

V první kapitole je představen očištný a uzdravující rozměr křtu. Motiv očištění od hříchu skrze křest vidí Jensenová již v samotném evangelijním příběhu. Zásadní

otázkou je však pro autorku způsob, jakým byl tento motiv rozvíjen do jednotlivých teologických názorů a rituální praxe, a jak se tyto názory a praxe následně projevil v materiální kultuře. Prvním tematickým okruhem, který otevírá, je postava samotného Ježíše. V úvodu kapitoly Jensenová představuje výklady různých církevních otců a ukazuje jejich projevy na rytinách sarkofágů (s. 7–15). Motiv Ježíšovy čistoty je zde vyjádřen skrze jeho zobrazování jako dítěte. V textu první kapitoly jsou dále představeny další biblické figury, které byly předobrazy výkladů očistné moci křtu: Noe a potopa, přechod Rudého moře, biblické příběhy léčení aj. V následné části (s. 30–42) jsou představeny konkrétní aspekty rituálu, které tuto moc zdůrazňují. Jedná se zejména o exorcistické úkony jako kupříkladu podání soli, foukání na tvář, zřikání se Satana, ale i o asketickou přípravu, která křtu přímo předcházela. V závěru kapitoly (s. 42–48) se autorka zabývá křtem jakožto koupelí v širším řecko-římském kulturním kontextu.

Ve druhé kapitole je rozebíráno pojetí křtu jako rituálu transformace a začlenění se do komunity. Skrze křest se dle Jensenové proměňuje identita i sociální postavení křtěného (s. 54). Odráží se zde širší představy křesťanstva jakožto nového národa i nové rodiny. Křesťan je občanem Římské říše, ale současně občanem království nebeského. Zároveň je církev panenskou matkou a Bůh otcem všech křesťanů. Jensenová taktéž zdůrazňuje roli představy adopce. Toto pojetí vysvětluje v širším kontextu římského práva. V této kapitole poukazuje také na podobnosti mezi raně-křesťanskou církví a jinými dobovými spolky, které byly v antickém Římě velmi rozšířené a k nimž přirovnávali křesťany i samotní církevní otcové. Na význam začlenění se do komunity, vedle podobenství a symbolu Ježíše, autorka poukazuje i u vyobrazení ryby. Odkazuje se na patristické texty, které tento znak pojímají jako symbol záchrany křesťanstva z vod temnoty. Podobně vykládá i jeden z nejrozšířenějších raně křesťanských vizuálních motivů – stáda a Ježíše jako dobrého pastýře – který znovu reprezentuje sjednocenou křesťanskou obec. Je zde také ukázáno, jak se představy nové obce a rodiny projevil v samotném průběhu rituálu – v zapsání kandidátů, v existenci sponzorů, značení kříže jako neviditelného znaku komunity nebo v instituci svatého polibku jako znamení přivítání právě pokřtěného.

Třetí kapitola otevírá otázku posvěcujícího a osvěcujícího působení křtu. Ústředním tématem je přítomnost a působení Ducha svatého při křtu. Autorka dobře poukazuje na rozdíly v samotné rituální praxi a odkazuje na dobové prameny (Didaché, Skutky Pavla a Thekly), které nespojují posvěcení Duchem svatým s pomazáním (s. 96–97). V této kapitole je čtenáři nabídnuta exkurze i do prostředí gnostických skupin, ve kterém Jensenová vidí možný počátek užívání oleje při křtu (s. 101–105). Autorka podrobně popisuje i význam pomazání ve Starém zákoně. V rámci této kapitoly je věnován prostor i významu křtu jako momentu prohlédnutí či osvětlení (s. 113–115). V závěru kapitoly jsou popsány různé vizualizace Ducha svatého (např. holubice) i symbolika osvětlení jako získání zvláštních vědomostí (svíce, louče, mléko a med).

Čtvrtá kapitola je zaměřena na symboliku umírání a znovuzrození skrze křest. Čtenář se zde seznamuje se způsobem, jakým byla do křtu v raně křesťanském myšlení zapracována představa znovuzrození (s. 143–148). Setkává se s přehledem figur, které byly vedle velikonočního příběhu k tomuto výkladu užívány – příběh Lazara, Jonáše, Daniela, symbolika Fénixe. Autorka analyzuje

i vizuální zpracování těchto příběhů (s. 149–160) a ponechává prostor symbolům představujícím znovuzrození, jako jsou nahota nebo zobrazování křtěných coby dětí. Jensenová dále věnuje zvláštní pozornost samotné architektuře baptisterií a křtitelnic, které mnohdy symbolizují hrobku nebo dělohu (s. 161–165). V závěru kapitoly se znovu zdůrazňuje úzká provázanost se samotnou rituální praxí, odrážející motiv znovuzrození – svlékání šatů, nahota, oblékání bílých šatů, křty o Velikonocích.

V poslední, páté, kapitole Jensenová ukazuje, že křest neproměňoval jen prostor a osoby, ale byl počátkem nového stvoření nebo obnovou stvoření prvotního. Autorka klade důraz zejména na symboliku vyobrazení Adama a Evy v baptisteriích, na jejich nahotu jako znak čistoty (s. 177–181). Dále se zabývá dalšími tématy biblického stvoření světa v ikonografii křtu. Důležitou roli zde mimo jiné sehrává zobrazení řeky Jordán nejen jakožto svědka křtu Krista, ale i jako symbolu řeky Edenu. Předobrazy obnovy stvoření ve křtu jsou i další biblické příběhy – voda ze skály, setkání Ježíše se samaritánskou ženou u studny. Samostatnou pasáž představují svatební motivy, ať už se jedná o Píseň písní, zázrak v Káni Galilejské nebo podobenství o deseti družičkách. Na konci kapitoly Robin Jensenová znovu nabízí krátký přehled vizuálních znázornění těchto příběhů i některých rituálních úkonů odrážejících symboliku obnovy (převlékání, otočení se na východ, čtení Žalmu 42).

Baptismal Imagery in Early Christianity je převážně přehledovou publikací, která nabízí čtenáři základní vhled do problematiky křtu v prvních staletích po Kristu. Robin Jensenové se podařilo ukázat mnohoznačný a syntetický charakter tohoto rituálu. Čtenář získá přehled o teologických výkladech a konceptech křtu, specifických aspektech rituální praxe i o vyobrazení samotného křtu a dalších biblických figur na tento rituál navázaných. Právě propojení těchto tří rovin a jejich vzájemné ovlivňování považuji za nejsilnější stránku celé knihy. Robin Jensenová často hovoří o vzájemném posilování jednotlivých prvků, které společně umocňují prožitek a posilují tak víru křtěného. Po této stránce je velká škoda, že kniha nemá žádný teoretický přesah.¹ Kniha tak v podstatě neopouští bezpečné vody liturgiky, pro jejíž studenty je primárně určena. Možná právě díky zacílení na studenty kniha místy působí jako encyklopedie. Vedle již zmíněného překrývání témat v jednotlivých kapitolách bych knize vytknul i absenci závěru či shrnutí, který by tak široký záběr témat propojil a kniha by působila ucelenějším dojmem. Autorka ovšem čtenáře důsledně provází textem a není tak problém sledovat hlavní argumentační linii jednotlivých kapitol. Přestože kniha nepřináší v zásadě žádné nové nebo převratné poznatky, doporučil bych ji každému, kdo má zájem si udělat přeci jen hlubší přehled o spiritualitě a rituální praxi raného křesťanství.

Seznam použité literatury

- D'Avray, D. L. (2010). *Medieval Religious Rationalities: A Weberian Analysis*. Cambridge-New York: Cambridge University Press.
- Jensen, R. M. (2000). *Understanding Early Christian Art*. London-New York: Routledge.
- Jensen, R. M. (2011). *Living Water: Images, Symbols, and Settings of Early Christian Baptism*. Leiden: BRILL.

¹ Vzájemné posilování prvků hodnotových systémů teoreticky rozvíjí kupříkladu David L. D'Avray (2010).